

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับความตระหนักของเกษตรกรเกี่ยวกับพิษภัยของสารป้องกันกำจัดศัตรูพืชของเกษตรกรสมาชิก สหกรณ์ผู้ปลูกหอมหัวใหญ่สันป่าตอง จำกัด ผู้วิจัยได้รวบรวมแนวคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแนวทางในงานวิจัยโดยแยกออกเป็นประเด็นดังนี้

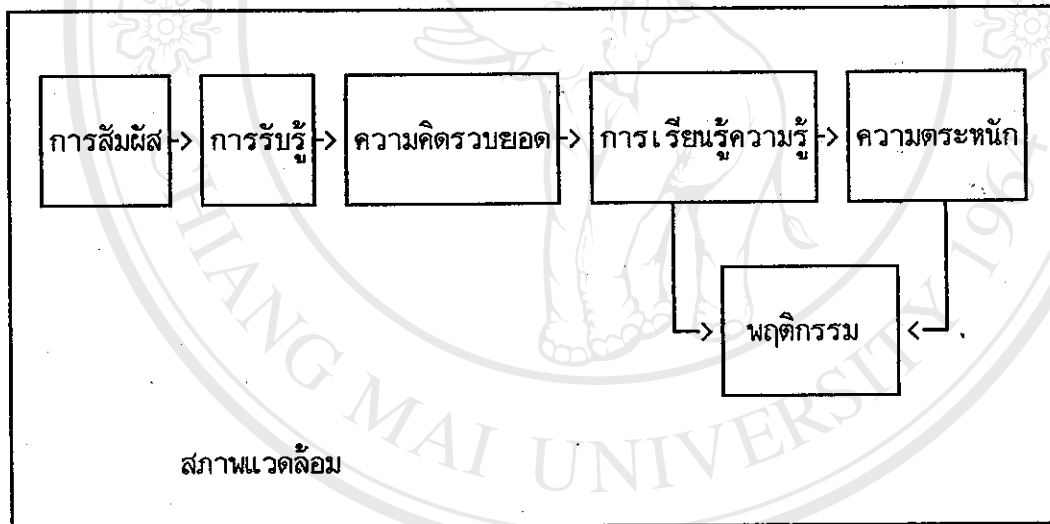
1. หลักการและแนวคิดเกี่ยวกับความตระหนัก
2. ปัจจัยที่มีผลต่อความตระหนักและการวัดความตระหนัก
3. แนวคิดเกี่ยวกับความรู้และการวัดความรู้
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. หลักการและแนวคิดเกี่ยวกับความตระหนัก

Carter (1973) ให้ความหมายของความตระหนัก (awareness) ไว้ว่า พฤติกรรมที่แสดงถึงการเกิดความรู้สึกของบุคคล หรือการที่บุคคลแสดงความรับผิดชอบต่อปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ซึ่งคล้ายกับความหมายที่ Krathwohl (1969 : 99-101) ให้ไว้ว่า ความตระหนักเกือบจะเหมือนกับพฤติกรรมด้านความจำ คือ เป็นความรู้สึกรับผิดชอบของบุคคล ที่สำนึกถึงสิ่งต่าง ๆ ในสถานการณ์หรือปรากฏการณ์ที่เขาอยู่ และในทำนองเดียวกันนี้ Wolman (1973 : 38) ก็ได้ให้ความหมายของความตระหนักไว้ว่า ความตระหนักเป็นภาวะที่บุคคลเข้าใจ หรือสำนึกถึงบางสิ่งบางอย่างของเหตุการณ์ ประสบการณ์ หรือวัตถุสิ่งของ ได้

จากความหมายของความตระหนักที่ Carter, Krathwohl, Wolman ได้กล่าวไว้ข้างต้น จะเห็นได้ว่า ความตระหนักเป็นความสำนึก เป็นความรู้ตัว เป็นความเข้าใจของบุคคลที่มีต่อสิ่งต่าง ๆ ที่เขาประสบในสิ่งแวดล้อมที่เขาอยู่ ดังนั้น ความตระหนักจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อบุคคลได้รับการสัมผัสจากสิ่งเร้าในสภาพแวดล้อม เกิดการรับรู้ (perception) ขึ้น และนำไปสู่การเกิดความคิดรวบยอด การเรียนรู้และความตระหนักตามลำดับ การเรียนรู้และความตระหนักจะนำไปสู่ความพร้อมที่จะแสดงการกระทำหรือแสดงพฤติกรรมต่อไป ขั้นตอนและกระบวนการเกิดความตระหนักแสดงในแผนภูมิ 2

แผนภูมิ 2 ขั้นตอนและกระบวนการเกิดความตระหนัก

ที่มา Carter, 1973 : 54; Krathwohl and Benjamin, 1969 : 99-101

อ้างโดย สุชิน (2532 : 45)

จากแผนภูมิ 2 จะเห็นว่า ความตระหนักเป็นผลของกระบวนการทางปัญญา (cognitive process) กล่าวคือ เมื่อบุคคลได้รับการกระตุ้นจากสิ่งเร้าหรือรับสัมผัสจากสิ่งเร้าแล้ว จะเกิดการรับรู้ขึ้น เมื่อเกิดการรับรู้แล้ว ต่อไปจะนำไปสู่การเกิดความเข้าใจในสิ่งเร้านั้น คือ เกิดความคิดรวบยอดเกี่ยวกับสิ่งเร้านั้น และนำไปสู่การเรียนรู้เป็นขั้นตอนไป คือ มีความรู้ในสิ่งนั้น และเมื่อบุคคลเกิดความรู้แล้ว ก็จะมีผลนำไปสู่ความตระหนักในที่สุด และทั้งความรู้และความตระหนักนี้ ก็จะนำไปสู่การกระทำหรือพฤติกรรมของบุคคลที่มีต่อสิ่งเร้านั้น ๆต่อไป

ความสำคัญของการมีความตระหนักต่อการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม

วันพร (2528) กล่าวว่า การส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมให้มีความคุณภาพและดำรงอยู่นั้น นอกจากกระบวนการให้ความรู้ ความเข้าใจต่อสิ่งแวดล้อม การปลูกฝัง หรือพัฒนาความรู้สึกซาบซึ้งต่อสิ่งแวดล้อม ในทางที่ดีที่ถูกต้อง นับว่าเป็นสิ่งจำเป็นอีกประการหนึ่งเช่นกัน เมื่อบุคคลมีพฤติกรรมที่ส่งเสริม และรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแล้ว การทำลายทรัพยากรสิ่งแวดล้อมก็จะลดน้อยลง ในทางตรงข้ามจะเกิดการอนุรักษ์ทรัพยากรที่มีอยู่ให้คงอยู่และเป็นประโยชน์ต่อชนรุ่นหลังต่อไป เช่น การปลูกและดูแลรักษาต้นไม้ตามสถานที่ต่าง ๆ หรือสวนสาธารณะ นอกจากจะก่อให้เกิดความร่มรื่นแล้วยังช่วยสร้างสถานที่พักผ่อนสำหรับบุคคลโดยทั่วไปอีกด้วย

2. ปัจจัยที่มีผลต่อความตระหนักและการวัดความตระหนัก

2.1 ปัจจัยที่มีผลต่อความตระหนัก

ความตระหนักเป็นพฤติกรรมทางด้านอารมณ์หรือความรู้สึก (affective domain) ซึ่งเกือบคล้ายกับความรู้ (knowledge) ความตระหนักเป็นพฤติกรรมขั้นต่ำสุด

ของความคิด ปัจจัยด้านความรู้สึกหรืออารมณ์นั้น จะมีความสัมพันธ์กับปัจจัยด้านความรู้ ความคิดเสมอ (ประสาธ, 2533 :117) ความรู้เป็นสิ่งที่เกิดจากข้อเท็จจริง ประสบการณ์ การสัมผัสและการใช้จิตไตร่ตรองคิดหาเหตุผล แต่ความตระหนักเป็นเรื่องของการได้สัมผัสสิ่งเร้าหรือสิ่งแวดล้อม การใช้จิตไตร่ตรองแล้ว จึงเกิดสำนึกต่อปรากฏการณ์หรือสถานการณ์นั้น ๆ ขึ้น ความตระหนักจะไม่เกี่ยวข้องกับการจำ เพียงแต่รู้สึกว่ามีสิ่งนั้นอยู่ จำแนกและรับรู้ลักษณะของสิ่งของนั้น ๆ เป็นสิ่งเร้าออกมาว่ามีลักษณะ เป็นเช่นไร หรืออาจจะกล่าวโดยสรุปได้ว่า ความรู้หรือการศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อความตระหนักนั่นเอง

2.2 การวัดความตระหนัก (ชวาล, 2526 : 201-303)

ความตระหนัก (awareness) เป็นพฤติกรรมเกี่ยวกับความรู้สึกสำนึกว่าสิ่งนั้นอยู่ (conscious of something) จำแนกและรับรู้ (recognitive) ซึ่งเป็นพฤติกรรมที่ละเอียดอ่อนเกี่ยวกับด้านความรู้สึก อารมณ์ ดังนั้น การวัดและประเมินผลจึงต้องมีหลักการและวิธีการ ตลอดจนเทคนิคเฉพาะ จึงจะวัดความรู้และอารมณ์ซึ่งมีหลายประเภทด้วยกันคือ

1. วิธีการสัมภาษณ์ (interview) อาจเป็นการสัมภาษณ์ชนิดที่มีโครงสร้างคำถามที่แน่นอน (structured item) โดยสร้างคำถามและมีคำตอบให้เลือกเหมือน ๆ กับแบบสอบถามชนิดเลือกตอบและคำถามจะต้องตั้งไว้ก่อน จัดเรียงลำดับก่อนหลังไว้อย่างดี หรืออาจเป็นแบบไม่มีโครงสร้างคำถาม (unstructured item) ซึ่งเป็นการสัมภาษณ์ที่มีการกำหนดไว้แต่เพียงหัวข้อใหญ่ ๆ ให้ผู้ตอบมีโอกาสตอบอย่างอิสระ และคำถามก็เป็นไปตามโอกาสอันววยในขณะที่ยสนทนากัน

2. แบบสอบถาม (questionnaire) แบบสอบถามอาจเป็นชนิดปลายปิดหรือปลายเปิด หรือแบบผสมระหว่างปลายปิดและปลายเปิดก็ได้

3. แบบตรวจสอบรายการ (checklist) เป็นเครื่องมือวัดชนิดที่ให้ตรวจสอบว่า เห็นด้วย ไม่เห็นด้วย หรือมี ไม่มี สิ่งที่กำหนดตามรายการอาจอยู่ในรูปของการทำเครื่องหมายตอบ หรือเลือกว่าใช่ ไม่ใช่ ก็ได้

4. มาตรฐานอันดับคุณภาพ (rating scale) เครื่องมือชนิดนี้เหมาะสำหรับวัดอารมณ์และความรู้สึกที่ต้องการทราบความเข้ม (intensity) ว่ามีมากน้อยเพียงใดในเรื่องนั้น

5. การใช้ความหมายภาษา (semantic differential technique : S.D.) เทคนิคการวัดโดยให้ความหมายของภาษาของ ชาลส์ ออสกูด เป็นเครื่องมือที่วัดได้ครอบคลุมมากชนิดหนึ่ง เครื่องมือวัดชนิดนี้จะประกอบด้วยเรื่องซึ่งถือเป็น "สิ่งก้ำ" และจะมีคุณศัพท์ที่ตรงข้ามกันเป็นคู่ ๆ ประกอบสิ่งก้ำนั้นหลายคู่ แต่ละคู่มี 2 ขั้ว ช่วงห่างระหว่าง 2 ขั้วนี้บ่งด้วยตัวเลข ถ้าใกล้ข้างใดมากก็จะมีลักษณะตามคุณศัพท์ของขั้วนั้นมาก

คุณศัพท์ที่ประกอบเป็น 2 ขั้วนี้แยกออกเป็น 3 พวกใหญ่ ๆ คือพวกที่เกี่ยวข้องกับการประเมินค่า (evaluation) พวกที่เกี่ยวข้องกับศักยภาพ (potential) และพวกที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรม (activity)

วิธีการสร้างแบบวัดความตระหนักมีลำดับในการสร้างดังนี้คือ

1. การรวบรวมข้อมูล ข้อมูลนั้นอาจนำมาจากเอกสาร บทวิเคราะห์ รายงานการศึกษาและวิจัย เป็นต้น
2. การตรวจสอบข้อมูลเพื่อให้แน่ใจว่าข้อมูลที่นำมาใช้ในการสร้างแบบวัดนั้น มีความเหมาะสมกับการที่จะตอบหรือใช้วัดกับกลุ่มตัวอย่าง
3. เขียนแบบวัด โดยการสร้างสถานการณ์เพื่อให้กลุ่มตัวอย่าง ได้แสดงความรู้สึกที่แท้จริงของตนออกมา โดยการตรวจสอบแบบตรวจสอบรายการ

4. ตรวจสอบความสมบูรณ์ของแบบวัด เมื่อสร้างแบบวัดตามเนื้อหาที่กำหนดแล้ว นำแบบวัดไปปรึกษานักวิชาการที่เกี่ยวข้องในเรื่องที่ศึกษา เพื่อตรวจสอบความชัดเจนของการใช้ภาษา และขอบเขตของเนื้อหา จากนั้นนำแบบวัดไปทดลองใช้มาตรวจให้คะแนนวิเคราะห์คุณภาพของแบบวัด ปรับปรุงคุณภาพของแบบวัดให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น แล้วนำไปใช้จริงตามลำดับ

3. แนวคิดเกี่ยวกับความรู้และการวัดความรู้

Carter (1973 : 325) กล่าวว่าความรู้หมายถึง มวลประสบการณ์ต่าง ๆ ที่บุคคลได้รับจากการศึกษาข้อเท็จจริง ปรากฏการณ์ และรายละเอียดต่าง ๆ โดยผ่านการรวบรวมและสะสมไว้เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ ส่วน Bloom (1971 : 271) กล่าวว่า ความรู้เป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับการระลึกถึงสิ่งเฉพาะเรื่องหรือเรื่องทั่วไป ระลึกถึงวิธีการ กระบวนการ หรือสถานการณ์ต่าง ๆ ประภาเพ็ญ (2520 : 10) กล่าวว่า ความรู้เป็นพฤติกรรมขั้นต้นซึ่งผู้เรียนเพียงแต่จำได้ อาจจะโดยการฝึกหรือการมองเห็น ได้ยิน จำได้ ความรู้ขั้นนี้ได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับคำจำกัดความ ความหมาย , ทัศนคติ ข้อเท็จจริง กฎโครงสร้างและวิธีการแก้ปัญหา ชวาล (2526 : 201) ให้ความหมาย ความรู้คือการแสดงออกของสมรรถภาพสมองด้านความจำ โดยใช้วิธีให้ระลึกออกมาเป็นหลัก วิชัย (2535:130) ได้กล่าวถึงความรู้เป็นพฤติกรรมเบื้องต้นที่ผู้เรียนสามารถจำได้ หรือระลึกได้โดยการมองเห็น ได้ยิน ความรู้ในที่นี้คือ ข้อเท็จจริง กฎเกณฑ์ คำจำกัดความเบื้องต้น

จากความหมายดังกล่าว สามารถสรุปได้ว่า ความรู้ หมายถึงพฤติกรรมที่แสดง โดยการระลึกออกมาถึงข้อเท็จจริง ความหมาย กฎเกณฑ์ ผู้เรียนสามารถจำได้ เพราะได้ผ่านการรวบรวมและสะสมไว้สำหรับนำไปใช้ประโยชน์

การวัดความรู้

เครื่องมือในการวัดความรู้มีหลายชนิด แต่ละชนิดก็เหมาะสมกับการวัดความรู้ตามคุณลักษณะซึ่งแตกต่างกันออกไป เครื่องมือที่ใช้วัดความรู้ที่นิยมใช้กันมากคือแบบทดสอบ แบบทดสอบถือว่าเป็นสิ่งเร้า เพื่อนำไปเร้าผู้ถูกสอบให้แสดงอาการตอบสนองออกมาด้วยพฤติกรรมบางอย่าง เช่น การพูด การเขียน การทำท่า ฯลฯ เพื่อให้สามารถสังเกตเห็น หรือสามารถนับจำนวนปริมาณได้ เพื่อนำไปแทนอันดับหรือคุณลักษณะของบุคคลนั้น รูปแบบของข้อสอบหรือแบบทดสอบมี 3 ลักษณะ (ดารณี, 2533 : 15-20)

1. ข้อสอบปากเปล่า เป็นการทดสอบโดยได้ตอบด้วยวาจา หรือคำพูดระหว่างผู้ทำการสอบ กับผู้ถูกสอบ โดยตรงหรือบางครั้งเรียกว่า "การสัมภาษณ์"
2. ข้อสอบข้อเขียน ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 แบบคือ
 - แบบความเรียง เป็นแบบที่ต้องการให้ผู้ตอบอธิบาย บรรยาย ประพันธ์ หรือวิจารณ์เรื่องราวที่เกี่ยวกับความรู้นั้น
 - แบบจำกัดคำตอบ เป็นข้อสอบที่ให้ผู้ถูกสอบพิจารณาเปรียบเทียบตัดสินข้อความหรือรายละเอียดต่าง ๆ ซึ่งมีอยู่ 4 แบบ คือ แบบถูก ผิด แบบเติมคำ แบบจับคู่ และแบบเลือกตอบ
3. ข้อสอบภาคปฏิบัติ เป็นข้อสอบที่ไม่ต้องการให้ผู้ถูกสอบตอบสนองออกมาด้วยคำพูดหรือการเขียนเครื่องหมายใด ๆ แต่มุ่งให้แสดงพฤติกรรมด้วยการกระทำจริง

4. ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ได้มีผู้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับความตระหนักในเรื่องอื่น ๆ ไว้ พบว่า มีตัวแปรที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการศึกษาถึงความตระหนักหลายตัว ซึ่งเป็นแนวทางในการสร้างกรอบแนวคิดและตั้งสมมติฐานดังต่อไปนี้

อายุ เป็นลักษณะส่วนบุคคลที่มีความสัมพันธ์กับความตระหนัก เพราะช่วงเวลาที่แตกต่างกันจะทำให้ทราบ และเข้าใจเหตุการณ์ต่าง ๆ ได้แตกต่างกัน จากการศึกษาของ วิไล (2532:142) ศึกษาเรื่องความรู้และความตระหนักของผู้ขับชั้รถจักรยานยนต์ใน กรุงเทพมหานครที่มีต่อมลพิษทางเสียงพบว่า อายุของผู้ขับชั้รถจักรยานยนต์ที่มีความแตกต่างกันจะมีความตระหนักเกี่ยวกับมลพิษทางเสียงแตกต่างกัน สอดคล้องกับ Baxi (1971) ศึกษาเรื่องความตระหนักทางประชากร ผู้ปกครองนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาในกลุ่มของมารดา พบว่ามารดาที่มีระดับอายุแตกต่างกันจะมีความตระหนักทางประชากรแตกต่างกัน สำหรับ บริพันธ์ (2527:105) ได้ศึกษาพฤติกรรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนพบว่าพัฒนากรที่มีอายุมากกว่า จะมีพฤติกรรมตามบทบาทหน้าที่ดีกว่าพัฒนากรที่มีอายุน้อยกว่า

ประสบการณ์ เป็นปัจจัยหนึ่งซึ่งเกี่ยวข้องกับการรับทราบ และทำให้ทราบ เหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นแตกต่างกัน สมศักดิ์ (2533:93) ได้ศึกษาเรื่อง ความตระหนักของปลัดอำเภอเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้พบว่าปลัดอำเภอที่มีประสบการณ์เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ระดับสูง จะมีความตระหนักเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้มากกว่าปลัดอำเภอที่มีประสบการณ์เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ในระดับปานกลาง และต่ำตามลำดับ นอกจากนี้สุชิน (2532) ศึกษาเรื่องความรู้ความตระหนักเกี่ยวกับกฎหมายสิ่งแวดล้อมของเจ้าหน้าที่ตำรวจในภาคตะวันตกพบว่าระยะเวลารับราชการของเจ้าหน้าที่ตำรวจที่แตกต่างกันจะทำให้มีความตระหนักเกี่ยวกับกฎหมายสิ่งแวดล้อมแตกต่างกัน

ระดับรายได้ รังสี (2524) ได้ทำการวิจัยเรื่องความรู้ความตระหนักของพนักงานขับรถโดยสารประจำทางขององค์การขนส่งมวลชนกรุงเทพมหานครที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงภาวะประชากรในกรุงเทพมหานคร พบว่าพนักงานขับรถมีความตระหนักแตกต่างกันค่อนข้างมากตามรายได้ เช่นเดียวกับเสนห์ (2528) ได้ทำการศึกษาเรื่องปัจจัยที่มี

ผลต่อความตระหนักเกี่ยวกับปัญหาสิ่งแวดล้อมของประชากร อำเภอนครหลวง จังหวัด-
พระนครศรีอยุธยา ศึกษากรณีกิจกรรมอุตสาหกรรม พบว่ารายได้ของครัวเรือนต่อเดือน มี
ความสัมพันธ์เชิงบวกกับความตระหนักเกี่ยวกับปัญหาสิ่งแวดล้อมในส่วนรวม สำหรับจิราพร
(2530) ได้ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความตระหนักเกี่ยวกับปัญหาในการบริโภคอาหารที่มีวัตถุ-
เจือปน และเครื่องปรุงรสของแม่บ้านในเขตกรุงเทพมหานคร พบว่ากลุ่มประชากรที่มี-
จำนวนบุตร 4 คน และรายได้ต่อเดือนที่แตกต่างกันก่อให้เกิดความแตกต่างกันในเรื่องของ
ความรู้ความตระหนักเกี่ยวกับปัญหาในการบริโภคอาหารที่มีวัตถุเจือปน และเครื่องปรุงรส
อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ชลาพรรณ (2532:126) ศึกษาในเรื่องความรู้
ทัศนคติและการปฏิบัติแม่อบริโภคผัก ศึกษากรณีแม่บ้านในเขตกรุงเทพมหานคร พบว่ารายได้
ของครอบครัวต่อเดือนก่อให้เกิดความแตกต่างกันในเรื่องของความรู้ ซึ่งก่อให้เกิดความ
แตกต่างกันในเรื่องของความตระหนักด้วยเช่นกัน

ขนาดพื้นที่ปลูก ปรู่วี (2536) ศึกษาเรื่อง ทัศนคติของเกษตรกรผู้ปลูกชา
(เมี่ยง) ที่มีต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ พบว่าขนาดพื้นที่ถือครองของเกษตรกรมีความ
สัมพันธ์กับทัศนคติเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ อารี (2535) ซึ่งศึกษาความตระหนัก
ถึงปัญหาของพลาสติกเกี่ยวกับการบริโภคอาหารของแม่บ้านในเขตกรุงเทพมหานคร พบว่า
ทัศนคติต่อปัญหาพลาสติกที่ใช้บรรจุอาหาร มีความสัมพันธ์กับความตระหนักเกี่ยวกับปัญหาของ
พลาสติกในการบริโภคอาหาร

ความรู้ เป็นปัจจัยหนึ่งซึ่งมีผลต่อความตระหนัก เนื่องจากการเกิดความ
ตระหนักนั้นต้องผ่านการเรียนรู้จากผลการวิจัยของ จิราพร (2530) ซึ่งศึกษาปัจจัยที่มีผล
ต่อความตระหนักเกี่ยวกับปัญหา ในการบริโภคอาหารที่มีวัตถุเจือปน และเครื่องปรุงรสของ
แม่บ้านในเขตกรุงเทพมหานคร พบว่าความรู้เกี่ยวกับปัญหาในการบริโภคอาหารที่มีวัตถุเจือ

ปนและเครื่องปรุงรส มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับความตระหนักเกี่ยวกับปัญหาในการบริโภคอาหารที่มีวัตถุเจือปนและเครื่องปรุงรสอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ สุขิน (2532) ศึกษาเรื่องความตระหนักเกี่ยวกับกฎหมายสิ่งแวล้อม ของเจ้าหน้าที่ตำรวจในภาคตะวันตก พบว่า ความรู้กับความตระหนักเกี่ยวกับกฎหมายสิ่งแวล้อมของเจ้าหน้าที่ตำรวจ มีความสัมพันธ์ในทางบวก ในขณะที่อดิศร (2529) ได้ศึกษาความรู้และความตระหนักของพนักงานขับรถโดยสารประจำทางขององค์การขนส่งมวลชนกรุงเทพฯ ที่มีผลต่อมลพิษทางเสียง พบว่า ความรู้มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับความตระหนักของพนักงานขับรถ นอกจากนี้ช่อทิพย์ (2532) ศึกษาเรื่องการรับรู้และความตระหนักเกี่ยวกับการใช้สารเคมีป้องกันกำจัดแมลง ในเคหสถานของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม พบว่าการรับรู้และความตระหนักเกี่ยวกับการใช้สารเคมีป้องกันกำจัดแมลง ในเคหสถานของนักเรียนมีความสัมพันธ์เชิงบวกต่อกัน อัครวรรณี (2532) ศึกษาเรื่องความรู้ และความตระหนักของพนักงานขับเรือหางยาวที่มีต่อมลพิษทางเสียงของเรือหางยาว พบว่าความรู้และความตระหนักของพนักงานขับเรือหางยาวต่อมลพิษทางเสียงของเรือหางยาวมีความสัมพันธ์เชิงบวกต่อกัน

พฤติกรรมมารับข่าวสาร ข่าวสารเป็นบ่อเกิดแห่งความรู้ ซึ่งการให้ความรู้แก่บุคคล สามารถเปลี่ยนทัศนคติของบุคคลได้ และการได้รับข่าวสารยังมีส่วนก่อให้เกิดความตระหนัก ตามกระบวนการการเกิดของความตระหนักดังที่กล่าวมาแล้ว พฤติกรรมมารับข่าวสารจึงจัดเป็นตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับความตระหนัก ชลาพรรณ (2532:128) ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความตระหนักในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของมัคคุเทศก์อาสาสมัคร พบว่าพฤติกรรมการรับข่าวสาร มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับความตระหนัก และการสนใจปฏิบัติในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ วรรณภา (2532) ศึกษาเรื่อง อิทธิพลของรายการโทรทัศน์ที่มีต่อความตระหนัก ในการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมของประชาชนในเขตกรุงเทพมหานคร พบว่าการรับชมรายการข่าวและรายการส่งเสริมความรู้ทั่วไปมีความสัมพันธ์เชิง

บวกกับความตระหนักในการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม สำหรับ อดิศร (2529) ศึกษาเรื่องความรู้ และความตระหนักของพนักงานขับรถโดยสารประจำทางขององค์การขนส่งมวลชนกรุงเทพที่มีต่อมลพิษทางเสียง พบว่าพนักงานขับรถที่มีความสนใจข่าวสารมลพิษทางเสียงที่แตกต่างกัน จะมีความตระหนักแตกต่างกัน อัศวรรณี (2532) ศึกษาเรื่องความรู้และความตระหนักของพนักงานขับรถทางยาวที่มีต่อมลพิษทางเสียงของเรือทางยาว พบว่า ความสนใจข่าวสารมลพิษทางเสียงมีผลต่อความรู้ และความตระหนักเกี่ยวกับมลพิษทางเสียง และชุมชน (2533) ซึ่งศึกษาเรื่อง ปัจจัยที่มีผลต่อความตระหนักในปัญหาสิ่งแวดล้อมของชนบทของเจ้าหน้าที่บริหารงานพัฒนาชุมชน พบว่าความถี่ในการติดตามข่าวสารสิ่งแวดล้อมมีผลต่อความตระหนักในปัญหาสิ่งแวดล้อมชนบท สำหรับความสัมพันธ์กับสังคมภายนอก ซึ่งเป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดการรับทราบข่าวสารปัจจัยหนึ่ง เสน่ห์ (2528) พบว่าความสัมพันธ์กับสังคมภายนอก มีความสัมพันธ์ในทางบวก กับความตระหนักเกี่ยวกับปัญหาอากาศเสีย ปัญหาขยะและของที่เหลือจากการผลิต ปัญหาเสียงรบกวนและปัญหาสิ่งแวดล้อม โดยรวม ส่วนการเปิดรับสื่อบุคคล เสน่ห์ (2528) พบว่าการเข้าถึงสื่อบุคคลมีความสัมพันธ์ในทางบวกกับความตระหนักเกี่ยวกับปัญหาอากาศเสีย ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่มีผลกระทบต่อการเกษตร และปัญหาขยะและของที่เหลือจากการผลิต